

УДК 811.111'37'373.43'373.45 Севілія Ібрагімова

(Запоріжжя)

СЕМАНТИЧНІ НЕОЛОГІЗМИ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ВАРІАНТІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються семантичні інновації, які стали об'єктом міжваріантних запозичень. Розкриті основні механізми та процеси, що супроводжують утворення нових значень існуючих лексем.

Ключові слова: національний варіант, семантичний неологізм, полісемантична лексема, міжваріантні контакти.

The article examines semantic innovations as a result of intralingual borrowings. Basic mechanisms and processes correspondent with the formation of new meanings of the existing lexemes are exposed.

Key words: national variety, semantic neologism, polysemantic word, intralingual contacts.

Семантичні неологізми є невід'ємним елементом розвитку лексичної системи будь-якої мови, оскільки вони сприяють збагаченню словникового складу, одночасно забезпечуючи економію формальних засобів мови та зумовлюють розвиток полісемії мовних одиниць. Розгалуженість англійської мови, її фактичне існування у вигляді самостійних національних варіантів зумовлює зростання кількості семантичних інновацій, які, внаслідок взаємодії цих варіантів, збагачують всю "макросистему" сучасної англійської мови.

Метою статті є дослідження семантичних неологізмів, що стали об'єктом міжваріантних запозичень. Для досягнення поставленої мети були визначені наступні завдання: дати визначення поняття "семантичний неологізм" в рамках взаємодії національних варіантів; виявити, які інтралінгвальні "пересування" відбуваються внаслідок виникнення нових значень існуючих лексем; встановити провідні механізми утворення семантичних інновацій; дослідити подальшу словотворчу активність семантичних новотворів.

Предметом дослідження є значення лексичних одиниць, що сприймаються як новостворені носіями того чи іншого національного варіанта англійської мови. Об'єкт – полісемантичні лексеми англійської мови.

При аналізі семантичних інновацій як елементів взаємодії національних варіантів постає питання визначення поняття "семантичний неологізм", оскільки в такому контексті воно набуває ширшого значення. В поданій статті під поняттям "семантичний неологізм" ми розуміємо: 1) лексико-семантичні варіанти (ЛСВ), що сприймаються як нові і у варіанті-донорі, і у варіанті-реципієнті; 2) ЛСВ, що давно функціонують у варіанті-донорі і є новими лише для варіанта-реципієнта; 3) інновації, що для варіанта-донора є новими лексемами, а для варіанта-реципієнта – новими ЛСВ, оскільки в останньому ці лексеми вже функціонують в іншому значенні. Третій тип запозичень представлений невеликою кількістю лексем, однак йому приділена окрема увага, оскільки такі запозичення (разом з другим типом) складають специфіку взаємодії національних варіантів.

Під час дослідження семантичних неологізмів виникає проблема визначення критеріїв диференціації нових лексем і нових лексико-семантичних варіантів, тобто проблема омонімії – полісемії. Вчені підкреслюють, що між утворенням лексико-семантичних варіантів і появою гомогенних омонімів немає чіткої межі – це одне і те саме явище на різних стадіях свого існування [10, с.59]. Аналізуючи семантичні новотвори, що стали об'єктом міжваріантних запозичень, ми керувалися семантичним критерієм, тобто в тих випадках, коли між значеннями полісемантичного слова зберігається семантичний зв'язок, ми розглядали ці значення як лексико-семантичні варіанти [1, с.133; 8, с.21].

Нові значення слів є, в основному, результатом функціональної мобільності лексики, її руху від периферії системи (від мов для спеціальних цілей, соціолектів) до її ядра – загальнонародної мови, від ядра системи – до периферії (від загальнонародної мови до мов для спеціальних цілей, соціолектів), а також пересування усередині периферії. Саме з такими пересуваннями пов'язані процеси спеціалізації (термінологізації) лексики, деспеціалізації (детермінологізації) та транстермінологізації [5, с.185], притаманні й міжваріантним запозиченням.

Процес спеціалізації або термінологізації, за нашими спостереженнями, найчастіше відбувається в американському варіанті та може бути продемонстрований на лексемах, що перейшли до розряду комп'ютерних термінів, таких як: ham – справжнє повідомлення електронної пошти, яке було заблоковане, тому що містить ключові слова, що звичайно асоціюються зі спам-повідомленнями; fakester – особа, яка подає неправдиву інформацію про себе на певні веб-сайти; piggyback – використовувати бездротовий Інтернет без офіційного дозволу; unstrung – такий, що використовує бездротовий зв'язок для доступу до Інтернету (про особу або технологію): Some users – known as “fakesters” – registered under pseudonyms such as Ali G, LSD or Homer Simpson (The Financial Times, October 28, 2006). На думку деяких мовознавців, подібні терміни є омонімами по відношенню до вихідних слів [3, с.134], ми ж розглядаємо їх як ЛСВ слів, оскільки між новоствореним та вихідним значенням простежується семантичний зв'язок.

Як зазначають науковці, в останній час взаємодія між загальною і спеціальною мовами постійно зростає [7, с.14], що утворює плідний ґрунт для проникнення лексем для спеціальних цілей у загальнолітературну мову, тобто для детермінологізації. Аналіз семантичних інновацій вказує на те, що переважаюча кількість нових ЛСВ слів, утворення яких характеризується процесом детермінологізації, належать до британського варіанта англійської мови. В основному, це перехід у загальний вжиток науково-технічних термінів, що супроводжується розширенням вихідного значення. Для прикладу наведемо такі лексеми: glazing – сон з відкритими очима; sideloading – завантаження музики або інших файлів на мобільний телефон через мережу провайдера власного мобільного телефону; sub-zero – розмір сукні, менший за нульовий; T-shaped – такий, що має не тільки глибокі, але й широкі навички та знання: Ringtones may be big in the United States now, but full-track downloads and sideloading are the future, said Thomas Hesse, president of global digital business at Sony-BMG Entertainment (The Associated Press, September 23, 2005); The picture was created for a documentary which examines the growing number of skinny celebrities and worrying trend for sub-zero sizes (The Western Mail, December 7, 2006).

Іншим різновидом семантичної деривації є транстермінологізація, що також іменують вторинною термінологізацією [6, с.13], під якою розуміють перенесення готового терміну з однієї дисципліни в іншу з повним або частковим його переосмисленням [9, с.194]. Так, вищезгадане слово sub-zero також вживається у комп'ютерній сфері на позначення комп'ютера, що коштує менше тисячі доларів, тобто полісемантизація поданої лексеми супроводжувалася не лише

детермінологізацією, але й транстермінологізацію. Прикладом транстермінологізації є лексема *fusioner*, яка перейшла з музичної термінології до фізичної: первинне значення – “музикант або композитор, який комбінує елементи двох та більше музичних стилів”, нове значення – “людина, яка досліджує явище ядерного синтезу або намагається створити ядерний реактор”: *Another fusioner on the site who had the same model promptly told him which wires went where* (Popular Science, April 1, 2007).

У наведеному вище матеріалі розвиток багатозначності лексем, що супроводжується процесами термінологізації, детермінологізації та транстермінологізації, відбувається первісно у варіанті-донорі, а потім подані ЛСВ слів запозичаються іншими національними варіантами. Однак, полісемантизація лексем може відбуватися і лише у варіанті-реципієнті, оскільки, як зазначалося раніше, при взаємодії національних варіантів запозичаються інновації, що сприймаються у варіанті-донорі як нові лексеми, тоді як для варіанта-реципієнта вони є семантичними неологізмами, адже в останньому ці лексеми вже функціонують в іншому значенні. При такому типі запозичень відбувається перейняття лише плану змісту новотвору, за відсутності потреби запозичення плану вираження, оскільки він вже наявний у варіанті-реципієнті.

Прикладами таких семантичних інновацій є запозичені американським варіантом з британського лексеми *ideopolis* (постіндустріальний міський комплекс, в якому сконцентровані сучасні галузі промисловості та науково-дослідницькі заклади), *magicology* (дослідження неврології за допомогою магічних фокусів та ілюзій), *recessionista* (людина, яка стильно вдягається за обмежені кошти), які вже мали в американському варіанті інші значення, а саме: *ideopolis* – внутрішній світ людини, світ ідей, думок (в психології); *magicology* – 1) досліджування фокусів та ілюзій, 2) використання магії для виявлення хвороби; *recessionista* – людина, яка наполягає, що в економіці намічається спад або вірить, що було б добре мати спад в економіці для її подальшого тривалого розквіту: *Because postindustrial society is not organized around a rigid separation between city and suburb, these ideopolises comprise entire metropolitan areas, not merely central cities* (The New Republic, August 5, 2002); *Finney agrees that aside from knowing where to find the best discounts, making better use of what you have is a key trait of the true recessionista* (Daily News (New York), July 13, 2008).

Аналіз семантичних запозичень дає підстави вважати метафору та метонімію провідними механізмами створення семантичних інновацій, про що свідчать наведені приклади. На провідну роль метафори та метонімії вказують інші дослідження [1, с.137; 4, с.95-96], тобто в цьому аспекті міжваріантні запозичення є віддзеркаленням тенденції загального розвитку макросистеми англійської мови. Метафоризація простежується при створенні нових значень слів *slug* та *slugging*: лексема *slug* позначала “фальшиві монети (які пасажирів намагалися підсунути водіям автобусів)”, від цього словом *slug* почали називати “фальшивих пасажирів”, тобто пасажирів на автобусних зупинках, які насправді чекають, щоб їх підвезли на автомобілі. Відповідно, словом *slugging* позначають “явище, коли одиночні водії підбирають по дорозі пасажирів, щоб зайняти смугу швидкісного руху (призначену для автобусів, автомобілів з “повним завантаженням” пасажирами)”: *And by reducing the crowding on buses, slugging increases the appeal of public transit* (The New York Times, December 14, 2003). Метонімічний перенос задіяний при створенні нового ЛСВ слова *corporate jester* на позначення “корпоративного шута”, працівника, консультанта, який за допомогою гумору вказує на недоліки компанії і пропонує рішення з їхнього усунення: *When British Airways appointed a Corporate Jester, he was jester to the company, not to the chief executive* (History Today, June 1, 2001).

Уважаємо за потрібне зупинитися на семантичних неологізмах, які стають об'єктами подальших словотворчих процесів, точніше, входять до складу нових композитів, а значить, завдяки цим семантичним новотворам відбувається створення лексичних інновацій, при чому не лише поодиноких, але й цілих словотворчих парадигм. Невипадково дослідники вказують на діалектичну єдність семантичної деривації та способів словотворення [2, с.43].

Так, слово *social*, яке отримало новий лексико-семантичний варіант – “здійснення через веб-мережу різноманітних соціальних операцій, повсякденної діяльності”, чи не найперше в американському варіанті почало входити до складу композитів, пов'язаних з всесвітньою комп'ютерною мережею, наприклад: *social bookmarking* – зберігання та вживання ключових слів до своєї особистої колекції веб-закладок на сайті, який надає можливість іншим людям ділитися цими закладками; похідні *social bookmark* (n.), *social bookmarker* (n.); *socially produced* – створений у співпраці з іншими людьми, особливо за допомогою використання веб-сайта, розробленого для такої мети; *social media* – спеціальні Інтернет сайти та технології, які уможливають обмін інформацією, думками між людьми: *Little more than five years later, the Trotts have become Silicon Valley celebrities, the couple at the centre of the “social media” phenomenon of which blogging is a part* (Sunday Times, January 7, 2007).

Лексема *guerrilla* почала вживатися у переносному значенні спочатку в американському, а згодом і в британському варіантах, а завдяки міжваріантним запозиченням поширилися і в інших національних варіантах. Вона отримала значення “несанкціонований, таємний, заборонений” та зустрічається, зокрема, в таких композитах: *guerrilla filmmaking* (низько-бюджетна кінематографія, яка зазвичай не має жодного дозволу на зйомки, включає мінімальний склад команди, знімає вуличні сцени “на ходу”, має примітивний реквізит та костюми і непрофесійних акторів); *guerrilla gardening* (несанкціоноване висадження квітів, кущів овочів та інших рослин в громадських місцях), похідні *guerrilla gardener*, *guerrilla garden*; *guerrilla benching* (нелегальне встановлення лав в громадських місцях), похідне *guerrilla bencher*.

Подібна практика таємного та несанкціонованого встановлення найрізноманітніших предметів у громадських місцях поширилася в багатьох країнах, про що свідчить наступний приклад: *In his book, Reynolds describes a group of London anarchists who engaged in ‘guerrilla benching,’ installing their own wooden benches on sidewalks when a local government began removing benches from public space. In France, guerrilla repairmen built a clandestine workshop under the dome of the Pantheon and, over the next year, refurbished its clock. Recently, guerrilla knitters in New York and elsewhere have been wrapping traffic light poles in colorful, leg-warmer-like cozies. “Guerrilla Gardening”* (The New York Times, June 8, 2008).

Отже, семантичні інновації, поряд із лексичними, дуже швидко стають об'єктом міжваріантних запозичень. Міжваріантні семантичні запозичення сприяють розповсюдженню явища полісемії та підтримують прагнення до економії мовних засобів. Більш того, поняття “семантичний неологізм” у рамках взаємодії національних варіантів англійської мови набуває значно ширшого значення. Одна з проблем, яка спіткає дослідника семантичних запозичень, полягає в тому, що важко простежити процес перейняття окремих значень полісемічної одиниці від його початку, тобто встановити джерело утворення нового ЛСВ, а також визначити, чи насправді цей ЛСВ слова є міжваріантним запозиченням, чи подане значення виникло незалежно в аналізованих національних варіантах, як наслідок їхнього конвергентного розвитку. Знаходження можливого алгоритму вирішення цього питання може стати основою для подальших наукових пошуків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березинский В.П. Семантические неологизмы / В.П. Березинский // Английские неологизмы. – К.: Наукова думка, 1983. – С.132-146.
2. Гармаш О.Л. Закон економії енергії в системі творення семантичних інновацій сучасної англійської мови / О.Л. Гармаш // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції “Науковий потенціал світу – 2006”. Том 12. – Філологічні науки. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2006. – С. 42-44.
3. Дыкина Т.А. Термин и многозначное слово / Т.А. Дыкина // Семантика языковых единиц. Доклады VI международной конференции. Том 1. – М.: СпортАкадемПресс, 1998. – С. 133-134.
4. Зацний Ю.А. Розвиток словникового складу сучасної англійської мови в 80-ті – 90-ті роки ХХ століття: Дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.04 / Ю.А. Зацний. – К., 1999. – 409 с.
5. Зацний Ю.А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу / Ю.А. Зацний. – Львів: ПАІС, 2007. – 228 с.
6. Павловская О.Е. Терминология консервной промышленности: автореф. ... дис. канд. филол. наук / О.Е. Павловская. – Л., 1987. – 17 с.
7. Панько Т.І. Концептосфера термінологічної розбудови української мови / Т.І. Панько // Мовознавство. – 1994. – № 1. – С. 14-21.
8. Соколовська Ж.П. Чи заперечував О.Потебня багатозначність? / Ж.П. Соколовська // Мовознавство. – 1992. – № 1. – С. 17-21.
9. Суперанская А.В. Общая терминология: Вопросы теории / А.В. Суперанская, Н.В. Подольская, Н.В. Васильева. – М.: УРСС, 2003. – 246 с.
10. Тропіна Н.П. До питання про сутність лексико-семантичної деривації / Н.П. Тропіна // Мовознавство. – 1997. – № 1. – С. 54-59.